

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Вудвуд В.В.

Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті висвітлено історичні аспекти становлення та розвитку харчової промисловості Карпатського регіону. Визначено роль і місце харчової промисловості у регіоні та в країні в цілому. Особливу увагу приділено поетапному розвитку підприємств даної промисловості та проаналізовано особливості її історичного піднесення у кожній області.

Ключові слова: харчова промисловість, харчова продукція, виробництво, агропромисловий комплекс, Карпатський регіон.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є однією із провідних системоутворюючих галузей вітчизняної економіки. Вона безпосередньо задіяна в забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави, формуванні її експортного потенціалу й здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання України. Харчова промисловість об'єднує у своєму складі десятки підгалузей, основними серед яких є: цукрова, молочна, олійно-жирова, хлібопекарська, кондитерська, м'ясна, лікєро-горілка тощо.

Адміністративна реформа в Україні передбачає повну децентралізацію влади з реорганізацією адміністративних одиниць. Івано-Франківська область разом з Львівською, Чернівецькою і Закарпатською утворюють Карпатський регіон, в якому харчова промисловість посідає провідне місце в розвитку всіх галузей промисловості. Тому особливо актуальним на сьогоднішній день є дослідження історичних аспектів розвитку господарства Карпатського регіону, адже цей регіон безпосередньо межує з країнами ЄС, через нього проходить низка важливих магістралей, які забезпечують транзит та зв'язок з багатьма державами. Ці сторони історичного розвитку Карпатського регіону пов'язані з наявним потенціалом соціально-економічних та природних ресурсів, екологічною ситуацією, тенденціями розвитку економіки в країні.

Стосовно географічного положення, тобто вигідного прикордонного положення, то для Карпатського економічного району необхідна структурна перебудова тих галузей економіки, які мають найбільш швидкий обіг фінансових коштів, а також експортних галузей промисловості та сільського господарства. Тому у найближчій перспективі доцільним є реконструкція, технічне переоснащення діючих підприємств легкої і харчової промисловості, а також агропромислового комплексу району.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток галузей харчової промисловості областей Карпатського регіону нарізно на різних етапах досліджували такі вчені Л. Пашнюк, М. Федішин, М. Барановський, Л. Дейнеко, П. Купчак, П. Осіпов, М. Сичевський, В. Прядко, Л. Чернюк, Д. Крисанов та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, історичному аспекту розвитку харчової промисловості Карпатського

регіону не приділялось достатньої уваги, такі дослідження якщо й мали місце, то тільки окремо за областями. Перевагою даної статті є дослідження ретроспективного становлення харчової промисловості Карпатського регіону в цілому.

Мета статті. Головною метою статті є аналіз історичних особливостей становлення та розвитку харчової промисловості у Карпатському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Історія виникнення харчової промисловості в Україні, а зокрема Карпатського регіону пов'язана із впровадженням нових форм організації виробництва, створенням мережі малих підприємств, які б випускали продукцію широкого асортименту і могли б швидко переорієнтуватись на потреби ринку. Маючи достатню кількість трудових ресурсів, потужну сировинну базу, Україна може не тільки вирішити свої внутрішні проблеми щодо забезпечення населення промисловими товарами народного споживання, але й стати важливим експортером цієї продукції на світовий ринок [1].

Розвиток харчової промисловості Карпатського регіону почався в II половині XIX століття, з початком утворення промислового перевороту в Україні, коли з'явилися перші парові гуральні. Основними промисловими центрами харчової промисловості Карпатського регіону тоді вже були Львів, Мукачево, Ужгород, Чернівці та Івано-Франківськ.

У 1910 році було прийнято рішення про організацію окремого банку для кредитування промисловості. Підприємства, які належали місцевим власникам, стали частіше звільнятися від сплати місцевих податків. Під впливом промислового поживлення, на початку XX століття певних змін зазнала економіка Львова. Галузева структура фабрично-заводської промисловості була пристосована переважно до вузьких місцевих потреб. У харчовій промисловості міста найбільшими були кондитерські фабрики «Бранка» (485 робітників), «Газет» (290 робітників), пивоварний завод (370 робітників), завод Бочевського, спиртово-дріжджовий завод [2].

Так, в економічному відношенні Львів на початку XX століття являв собою ремісничо-торгове місто зі слаборозвиненою харчовою промисловістю. За часів польської влади харчова промисловість за кількістю підприємств і робітників займала третє місце серед усіх галузей про-

мисловості на той час. Серед найбільш значних львівських підприємств слід виділити наступні: фабрика «Бранка», «Світоч», консервний завод Рукура та інші. До 1946 року, у Львові почали функціонувати різні заводи з виробництва харчової промисловості, макаронні фабрики, жировий комбінат, млинокомбінат, маслозавод, м'ясокомбінат, рибокоптильний та інші підприємства харчової промисловості. Таким чином, Львів став великим промисловим містом [3].

Розвиток кондитерської промисловості Карпатського регіону відбувався дуже повільно, а саме великими підприємствами були тільки Львівські кондитерські фабрики, такі як «Бранка» і «Газет», в яких працювало близько 500-300 робітників впродовж 1938-1939 рр. Загалом, кондитерська галузь харчової промисловості у Львівській області мала успішні результати та позитивний напрям до збільшення виробництва. У цілому, продукція кондитерської промисловості Львівщини становила 6-7 тис. т. на рік і була практично провідною галуззю виробництва для населення.

Що стосується консервної та м'ясо-молочної галузей, то тут ситуація має негативні результати у виробництві. У місті Львів, було споруджено лише один великий консервний завод, який належав польському підприємцю Рукуру. В другій половині 30-х років, на консервному заводі було наймано близько 500-600 робітників. Це свідчить про те, що підприємство надавало невелику кількість робочих місць. Щодо м'ясо-молочної галузі харчової промисловості, на початку ХХ століття у Львові була проведена реконструкція великої бойні, яка надавала робочі місця понад 200-300 робітникам та проводила невелике та прибуткове виробництво м'ясної продукції.

Наприкінці ХІХ століття у Львові залишилося 5 великих пивоварень, які виробляли 15,71% пивної продукції всієї країни. У 1896 році власники пивоварень об'єдналися в Львівське акціонерне товариство пивоварів, 60% акцій якого були власністю міста. Крім пива, суспільство пивоварів утримувало фабрику мінеральних вод, фабрику штучного льоду і фабрику солодової кави. Львів, хоч і повільно, набував риси капіталістичного міста. Перед ним постали нагальні завдання виходу на європейський і світовий ринки. А це зумовило прискорення розвитку крайової економіки, індустріалізації краю. Найбільший Львівський пивоварний завод мав приблизно 300 робітників і міг виробляти до 300 тис. гкл. пива на рік, а найбільший Львівський спиртогорілчаний завод Бачевського мав близько 100 робітників і міг виробляти до 60 тис. кл. спиртогорілчаних виробів на рік. У 1936-1937 рр. виготовлялося в Галичині лише близько 250-280 тис. гкл. пива і 50-60 тис. гкл. спирту-сирцю [4].

Інші галузі харчової промисловості на Львівщині змінювалися та мали тенденцію до розширення. Розвиток великих товарних і спиртових заводів покращували економічну ситуацію Львова. Вони були прибутковими підприємствами, які надавали величезну кількість робочих місць для населення, що стимулювало розвиток Карпатського регіону в цілому, адже центром його являється Львівщина. Виробнича потужність спиртових заводів збільшувалася,

але кількість дрібних підприємств зменшувалася через підняття монополії великих заводів.

Стан борошномельної і хлібопекарської галузей харчової промисловості Львівщини, на початку та в середині ХХ століття, був представлений виключно дрібними підприємствами. Це зумовлює малу кількість робочих місць для населення в даній галузі і певних скорочень у виробництві продукції. Згодом на Львівщині було збудовано велику кількість млинів та хлібопекарень. Найбільший млин у Львові мав назву «Тона» та міг переробляти 55-60 т. зерна на добу.

У радянський період розвиток харчової промисловості в столиці Галичини, у Львові, був успішним і мав тенденцію до розширення та збільшення виробництва харчової продукції. Львівщина була провідною областю Карпатського регіону і була практично донором по виготовленню харчової продукції у Західній Україні. У 1980 р. харчове промислове виробництво Львівської області зросло порівняно з першою половиною ХХ століття, у 62,5 раза. Це пов'язано з урахуванням транспортно-географічного положення, природних умов, зокрема геологічних, кліматичних.

З 1990 р. у Львівській області в зв'язку з наростанням потреб у промислових товарах і зростанням виробництва сільськогосподарської продукції розпочалося будівництво нових підприємств. Темпи виробництва продовольчих товарів були значно вищими від зростання кількості населення, тому стало можливим його забезпечення продовольчими товарами. Однак глобальна економічна криза найбільш негативно позначилася на розвитку агропромислового комплексу. Харчова промисловість значно скоротила своє виробництво.

Значну роль в економічному житті Галичини відігравали контрактні ярмарки, які щорічно збиралися у Львові. До періодичної форми торгівлі належала також базарна торгівля.

У 30-40-х роках ХХ ст. на території Західної України щорічно діяло понад 9 тис. базарів і торгів. Джерела свідчать, що на тиждень базари відбувалися один-три рази. Як правило, двічі на тиждень вони збиралися в окружних містах, а також там, де розвивалися солеварні та інші ремісничі промисли (Делятин, Долина, Калущ, Косів, Кути, Надвірна, Стара Сіль та ін.). Тричі на тиждень відбувалися базари і торги у Снятині, Золочеві та Роздолі. Щоденні базари діяли у Львові.

На базарах продавали переважно продукти харчування. Між базарами та ярмарками існував певний зв'язок. У деяких містах, зокрема у Львові, збиралися торги, які за товарообігом і кількістю учасників не поступалися малим ярмаркам. На торги часто приїжджали купці з ближніх та віддалених міст, навіть з-за кордону. Асортимент товарів свідчив про певну порайонну спеціалізацію. Торги і базари мали важливе значення у реалізації продуктів землеробства і тваринництва.

Незважаючи на важливу роль західноукраїнських ярмарків і базарів, сезонна торгівля в регіоні втрачала своє значення, поступаючись прогресивнішим та стабільнішим формам товарного обміну. Подальшого розвитку набула вища форма торгівлі – стаціонарна [5, с. 94].

Харчова промисловість є провідною ланкою в господарському комплексі Івано-Франківської області. Вона об'єднує сукупність підприємств з виробництва харчової продукції для забезпечення потреб внутрішнього регіонального і загальнонаціонального ринків. У харчовій промисловості регіону важливе місце займає масло-сироробна, молочна, м'ясна, хлібопекарна, пивоварна та консервна промисловість, підприємства яких розташовані по всій території області, також здійснюється розлив лікувальних та столових мінеральних вод.

Харчова промисловість в Івано-Франківській області виникла ще в XIX столітті. Друга половина XIX ст. відзначена швидким розвитком промислових відносин, створенням підприємств харчової промисловості, зокрема лікєро-горілчаного об'єднання [6].

У XX столітті у Івано-Франківській області розвивалися нові підгалузі харчової промисловості, відбулося різке збільшення обсягів виробництва продуктів харчування. Зокрема станом на 1938 рік почала функціонувати потужна кондитерська фабрика «Локарно», яка в 30-х роках стала найбільшим підприємством харчової промисловості міста. Обсяг виробництва у 1932 році, наприклад, складав 10 000 кг на рік при 40 чол. працюючих.

На сьогоднішній день харчова галузь промисловості у Івано-Франківську є провідною серед галузей промислового комплексу міста, питома вага якої складає 31,3%. За січень-серпень 2014 року промисловими підприємствами основного кола міста реалізовано продукції на суму 2,5 млрд. грн., з них внесок місцевих харчових підприємств складає 816,2 млн. грн., що становить 33,3% від загального обсягу реалізації по місту. Лідерами серед підприємств, у яких спостерігається приріст обсягів реалізації за даний період у порівнянні з аналогічним минулим, є ТДВ «Івано-Франківський хлібокомбінат», ТДВ «Полонина», ПАТ «Івано-Франківська харчосмакова фабрика».

У XIX столітті традиційною галуззю харчової промисловості Закарпатської області є виноробство. До приходу радянської влади в Закарпаття цю промисловість було поставлено на індустріальну основу, хоч займало воно помітне місце в експорті. Випускали столові марочні вина із сорту винограду «Леанка», які по своїм смаковим якостям, аромату і гармонійності виділяються серед найкращих марочних вин старих районів виноробства, а сорти «Фурмін» та «Липовина» давали високоякісні виноматеріали для виготовлення цінного десертного вина типу «Токай». За роки радянської влади з'явилися великі виноробні підприємства, оснащені сучасною на той час технікою. В 1946 р. в області було всього 3 виноробних заводи, де працювало 28 робітників. В тому ж році в Берегівському окрузі був організований опорний пункт науково-дослідницького інституту виноградарства та виноробства ім. Таїрова, який повинен був вивчати і розробляти практичні навички по поліпшенню виноробства в області. Наприклад, в 1949 р. «Винтрест» в Закарпатській області виробив 172 тис. декалітрів вина. У 1950 р. виноробство вина становило 300 тис. декалітрів.

У XX столітті на Закарпатті промислово вирощують: кормові культури трав, виноград, картоплю, льон, жито, овес, кукурудзу, соняшник, тютюн, ранні овочі, кормовий буряк, фрукти, а у тваринництві вирощуються: вівці (полонинське вівчарство), свині, корови (молочно-м'ясне скотарство), кури, бджоли (карпатська порода).

На сьогоднішній день основну частку промислового виробництва Закарпатської області забезпечує харчова промисловість. Крім традиційних підприємств з переробки молока, м'яса, виробництва хліба та інших продовольчих товарів, в області є декілька плодоконсервних заводів, тютюнове виробництво.

Великі спеціалізовані ярмарки на Буковині у XIX столітті відбувались у найбільшому тоді торговельному центрі – Чернівцях. Важливими ринками збуту зерна стали Чернівці, Вишниця, Садгора. У Чернівецькій області успішно розвивалася оптова та роздрібна торгівля. Особливо розвитку економіка Чернівецького краю зазнала в 1866р., тоді будується залізниця, створюються пивоварня, паровий млин та гуральні. У харчовій промисловості тоді вже розвивалося понад 7 підгалузей харчування.

На початку XX ст. на Буковині поживався розвиток більшості галузей харчової промисловості, насамперед цукрової, борошномельної, спиртогорілчаної тощо. Значний розвиток економіки Буковини спостерігається в післявоєнні роки, коли почалось відродження зруйнованого господарства краю, почали працювати спиртозаводи, млини, на базі Глибоцького спиртозаводу створено Глибоцький харчокомбінат. Протягом року підприємство дає державі 7550 т. борошна, 718 т. олії, 871,6 тис. умовних банок консервів, 1348,6 т. хлібобулочних виробів, тощо. Споруджено нові підприємства – Глибоцький маслозавод, промкомбінат. За радянських часів відбувається розвиток Лужанського спиртозаводу, який в 1966 році перейменовано на експериментальний завод. З 1966 року, разом з Сумським спиртозаводом, завод став експериментальною базою УкрНІІ спирту, а з 1985 р. по 1992 р. був одним з організацій харчової промисловості СРСР де розроблювались промислові технології білкових продуктів з традиційних і нетрадиційних видів сировини, продуктів комплексної переробки м'яси. В 1956 році. Радянська харчова промисловість Буковини представлена підприємствами з виробництва м'ясної продукції – 34,5% загального об'єму виробництва харчової галузі, цукру – 12,4%, хліба та хлібобулочних виробів – 9,9%, кондитерських виробів – 9,6%, напоїв – 9,2%, молочної продукції – 6,2%, жирів – 4,1%, переробка овочів і фруктів – 9,4%. Мінералогічні ресурси Чернівецької області включають близько 60 родовищ мінеральних вод на кшталт «Іжевська», «Мацеста», «Боржомі» та «Нафтуса». Здійснюється промисловий розлив столових і лікувальних вод.

У XXI столітті в Чернівецькій області особливого розвитку набула харчова промисловість, де зайнято більше чверті всіх штатних працівників промисловості, виробляється більше третини загальнообласного обсягу виробництва. До неї відносяться цукрова, спиртова, безалкогольна, олійно-жирова, м'ясопереробна, маслосироробна,

молочна, дріжджова, лікєро-горілчана, хлібно-булочна підсекції. В розвиток харчової промисловості за рахунок всіх джерел фінансування спрямовується понад 45% всіх інвестицій в основний капітал, вкладених в промисловість області.

Більше третини обсягу виробництва харчової промисловості займають підприємства м'ясної промисловості. Близько 22% виробленої продукції галузі належить підприємствам цукрової та кондитерської промисловостей. Чернівецький олійно-жировий комбінат займає в загальному обсязі виробництва харчової промисловості становить понад 17%.

До підприємств харчової промисловості, які вносять вагомий внесок в нарощування обсягу виробництва продукції в області відносяться: ВАТ «Чернівці м'ясопромсервіс», ПП «Колос», ВАТ «Роси Буковини», ЗАТ ВКТФ «Буковинка», ДП «М'ясо Буковини», ВАТ «Новоселицький птахокмбінат» [7].

Аналіз розвитку сільського господарства областей регіону свідчить, що за останні 5 років низька врожайність деяких сільськогосподарських культур призвела до зниження їх середньорічного виробництва. Залишається низькою ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в громадському секторі в порівнянні з індивідуальним. Скорочується і виробництво тваринницької продукції. Проблема підвищення

врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тваринництва надзвичайно актуальна в контексті забезпечення продуктами харчування не тільки місцевого населення, але й великого контингенту відпочиваючих.

Висновки з проведеного дослідження. Забезпечення сталого, ефективного, збалансованого і пропорційного розвитку харчової промисловості є одним з головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою не тільки задоволення потреб внутрішнього ринку в продовольчих товарах, але й за наявності відповідних можливостей – формування потужного їх експортного потенціалу. Тому, харчова промисловість відноситься до стратегічно важливих видів промисловості будь-якої держави. Підприємства харчової промисловості формують продовольчу безпеку країни, забезпечуючи населення життєво необхідними товарами. Серед інших країн світу Україна має найбільш сприятливий природний, людський, геополітичний і ресурсний потенціал для розвитку харчової промисловості, раціональне використання якого забезпечило б їй провідне місце на світовому й регіональних продовольчих ринках. Провідними видами діяльності харчової промисловості України є цукрова, м'ясна, молочна, олійно-жирова, плодо-овочево-консервна, кондитерська, спиртова, виноробна, соляна.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Дейнеко Л. В. Стан і просторовий розвиток харчової промисловості України [Електронний ресурс] / Л. В. Дейнеко, П. М. Купчак // Сайт для вчених та професіоналів агробізнесу Інновації Причорноморського регіону. – Режим доступу до ресурсу: http://www.agroin.org/statti/deyneko_3.html.
3. Основні економічні та соціальні показники міста Львова за 1990-2002 роки. Збірник. Львів. – 2002
4. Львов в 2010 году. Программные основы развития народнохозяйственного комплекса. – Львов, 1984. ЦДІА у Львові. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 3383. – Арк. 7.
5. Макаренко І.О. Сучасні механізми стабілізації діяльності підприємств харчової промисловості / Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 2 (56). – С. 93-100.
6. Історія Івано-Франківська, 03.03 '11 (до 1962 – Станіславів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/news/114/>
7. Загальна характеристика промислового комплексу Чернівецької області [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bucoda.cv.ua/economics/2/3_1.html

Вудвуд В.В.

Черновицький торгово-економічний інститут
Київського національного торгово-економічного університета

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОБЗОР ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

Аннотация

В статье освещены исторические аспекты становления и развития пищевой промышленности Карпатского региона. Определены роль и место пищевой промышленности в регионе и в стране в целом. Особое внимание уделено поэтапному развитию предприятий данной отрасли и проанализированы особенности ее исторического подъема в отдельно взятой области.

Ключевые слова: пищевая промышленность, пищевая продукция, производство, агропромышленный комплекс, Карпатский регион.

Vudvud V.V.

Chernivtsi Trade and Economics Institute of
Kyiv National University of Trade and Economics

RETROSPECTIVE REVIEW OF THE FOOD INDUSTRY IN THE CARPATHIAN REGION

Summary

The article highlights the historical aspects of the formation and development of food industry Carpathian region. The role and place of the food industry in the region and the country as a whole. Particular attention is paid to the phased development of enterprises of the industry and the peculiarities of its historical rise in every region.

Keywords: food industry, food production, manufacturing, agriculture, Carpathian region.